

Het einde van het excuseren?

Het zou interessant zijn een geschiedenis van het excuseren te schrijven. Ik vermoed dat de grote lijn zou zijn dat de vorm van excuseren in de loop der jaren steeds minder formeel en steeds minder onderdanig geworden is. Wie zegt nog: *Ik bied u mijn welgemeende excuses aan?*

Achtereenvolgens komen aan de orde:

- A. Het excuseren in de burgerlijke cultuur.
- B. Het excuseren in de straatcultuur, de macho stijl.
- C. Eerlijkheid en liegen bij taboe onderwerpen
- D. Het excuseren door mensen met macht.
- E. De toekomst van het excuseren.

A. Excuseren in de burgerlijke cultuur.

In onze cultuur, dat wil zeggen in het 'keurig beschaafde' gedeelte daarvan, de burgerlijke cultuur, bestaat een duidelijk ritueel van excuus aanbieden na een gemaakte fout. Het doel van dat excuseren is om vergeving te krijgen, om weer met elkaar verder te kunnen. Na een goed excuus word je weer opgenomen in de groep. Het excuseren bestaat uit zeven ingrediënten die allemaal aanwezig moeten zijn om vergeving te krijgen. Ze gelden voor kinderen en volwassenen maar van jongeren wordt altijd een grotere onderdanigheid verwacht.

Een mooi voorbeeld van een excuus is dat van voetballer Danny Blind, enkele jaren geleden: *'Het feit dat ik met alcohol op achter het stuur heb gezeten, is onvergeeflijk en had nooit mogen gebeuren. Ik schaam mij diep en realiseer me terdege dat juist iemand in mijn positie zijn verantwoordelijkheid had moeten nemen. Dat dit niet is gebeurd, maakt de situatie des te pijnlijker'**

Eerder al was bekend gemaakt dat hij de aangereden vrouw in het ziekenhuis had opgezocht. *'Gelukkig gaat het naar omstandigheden goed met haar. Zaterdag wordt ze ontslagen uit het ziekenhuis begreep ik, en kan ze gewoon naar huis. Ze had rugklachten, en daarmee is het afwachten hoe dat zich ontwikkelt, maar het lijkt mee te vallen. De onzekerheid over de ernst van haar toestand heeft het meest aan me geknaagd'*.

Dit waren precies de goede woorden die dan ook tot volledige vergeving hebben geleid.

---

* Volkskrant, 8 december, 2006

Een goed burgerlijk excuus bestaat uit de volgende elementen*:

1. We willen dat de schuldige iets zegt zoals 'sorry' of 'neem me niet kwalijk'.
2. We willen in de toon van het *sorry* spijt en berouw horen.
3. We willen een bekentenis, een letterlijke, niet afgezwakte bekentenis.
4. We eisen herstel.
5. We willen horen wat de reden was van het foute gedrag, een interne reden.
6. We willen dat hij beterschap belooft.
7. De schuldige moet de berisping lijdzaam ondergaan.

ad 2. De mate van spijt en berouw.

Het vereist rafhijne kennis van een cultuur om op een 'juiste' manier te excuseren. De schuldige moet eigenlijk door het stof. Als het *sorry* te zelfverzekerd zou klinken, dan zou het niet als een excuus worden geaccepteerd. Maar aan dat 'door het stof gaan' is ook een grens. Wie ooit een Amerikaanse televisiedominee zich heeft zien excuseren voor zijn maîtresse weet wat ik bedoel: zij tonen zoveel spijt en onderdanigheid dat een gemiddelde Nederlander het onecht vindt. Er kan blijkbaar te weinig maar ook teveel berouw en spijt zijn.

Burgemeester Leers was voor velen te onderdanig toen hij smeekte niet te hoeven opstappen als burgemeester van Maastricht: *'Mag ik u om compassie vragen? Acht jaar werken op al die moeilijke dossiers kan door één slechte wedstrijd toch niet worden bedorven? Dat vind ik niet terecht. Moet ik nu mijn biezen pakken? Dat kan ik niet verkroppen. Ik ben in Bulgarije in een moeras beland. Ik zocht naar een weg om eruit te komen. Dat heb ik openlijk erkend...'* (Volkskrant 13-01-2010).

Ad 3 Een letterlijke, volmondige bekentenis.

Wie zegt dat hij iets 'eigenlijk' wel gedaan heeft of dat hij 'misschien wel een beetje' fout was voldoet niet aan de eis van volmondig bekennen. Om vergeving te krijgen moet de bekentenis volmondig zijn: *'Het feit dat ik met alcohol op achter het stuur heb gezeten is onvergeeflijk...'*. Dat vond iedereen een 'ruiterlijke' bekentenis: eervol als een ruiter te paard.

Het 'bekennen' is zo alledaags gebruikelijk dat we het nauwelijks nog als zodanig herkennen. Wie te laat komt in een vergadering zegt automatisch *Sorry, ik ben te laat*. Dat is een volledig overbodige bekentenis maar we verwachten het. Gaat tijdens een vergadering uw mobieltje af? U zegt: *sorry, ik ben vergeten hem uit te zetten*. Dat had iedereen al gehoord, maar u moet het blijkbaar 'bekennen'.

Ad 5. De redenen van het gedrag.

We willen dat iemand de reden bij zichzelf zoekt. Als iemand iets gestolen heeft, dan willen we niet horen dat iemand zegt dat *nergens stond dat het verboden was*. Het helpt ook niet voor de vergeving als iemand zegt het door zijn foute vrienden komt of dat iedereen wel eens wat steelt.

---

* Deze elementen zijn een noodzakelijke voorwaarde voor vergeving. Ze zijn niet altijd een voldoende voorwaarde. Dat hangt o.a. af van de ernst van het gebeurde, de inschatting of het niet weer gebeurt en van de vergevingsbereidheid van de ander.

Ook het argument *ik had een zwak moment* wordt zelden aanvaard. Dan klinkt beter: *Ik snap niet dat ik het gedaan heb, ik kan er geen enkele goede reden voor bedenken*. We willen dat iemand de volle verantwoordelijkheid neemt.

Ad.6. Beterschap beloven

Een goed excuus stelt gerust. Na een expliciet *Ik zal het nooit meer doen* geloven we dat iemand zijn leven zal verbeteren. We zien dan echter over het hoofd dat mensen zich vaak excuseren terwijl ze er niets van menen. Ze doen het om van het gezeur af te zijn of omdat het handiger is, voordelen oplevert. En we gaan voorbij aan het feit dat iemand die geen beterschap belooft (omdat dat schaamtevol, onwaardig, oneervol is) misschien toch wél zijn gedrag verbetert.

Ad 7. De berisping lijdzaam ondergaan.

Een berisping lijdzaam ondergaan is vooral voor korte lontjes lastig. Een puber die *'ja duhhh'* zegt, *'boejjje'* of *'ja nou weet ik het wel'*, krijgt echter geen vergeving. Ook als de berisping veel te lang zou duren: je moet het lijdzaam aanhoren.

Toen in 2009 bekend werd dat Tiger Woods herhaaldelijk was vreemdgegaan viel de pers over hem heen. In een eerste persverklaring, op de ochtend van 12 december 2009 schreef Tiger Woods dat hij zijn daden diep betreurde. Hij *'had niet voldaan aan de waarden en het gedrag dat zijn gezin verdiende'*. Maar hij vroeg ook om privacy: *Zonden in de privé sfeer zouden niet in de pers moeten komen en problemen in het gezin hoeven niet te leiden tot openbare schuldbekentenissen**. Hij ging daarmee in de ogen van zijn publiek niet diep genoeg door het stof. Hij permitteerde het zich om privacy eisen te stellen. Dit persbericht leidde binnen enkele uren tot een zo grote storm van verontwaardiging dat er diezelfde dag een tweede persbericht volgde. Dat persbericht was een en al onderdanigheid. *Ik begrijp de teleurstelling en de pijn die mijn ontrouw heeft veroorzaakt aan zo velen, vooral aan mijn vrouw en kinderen*. Geen woord meer over zijn recht op privacy. (The Insider 12-12-2009).

N.B. Over het verlangen naar onderdanigheid.

Misschien zegt u dat u geen onderdanigheid verlangt maar uitsluitend oprecht berouw. Het woord onderdanigheid schuurt. Ik proef dat we bij het excuseren wel vaak onderdanigheid willen zien.

N.B. Over mannen en vrouwen.

Er is een observatie die ik u niet wil onthouden. Directeuren van basisscholen zeggen dat hun vrouwelijke docenten vaak veel langer en veel explicieter excuses verlangen. *Ze gaan vaak maar door. Dan heeft zo'n jongen allang al iets gezegd waaruit blijkt dat hij het niet meer zal doen en dan wil zij het nog duidelijker horen*. Vrouwen willen vaak duidelijker de redenen van het gedrag horen (5), veel explicieter de belofte van beterschap (6) en de schuldige mag de berisping absoluut niet afzwakken (7). Dat botst bij hen vooral met de jongens in de klas.

---

* Persbericht 1: Personal sins should not require press releases and problems within a family shouldn't have to mean public confessions. Tweede bericht: I am deeply aware of the disappointment and hurt that my infidelity has caused to so many people, most of all my wife and children. I want to say again to everyone that I am profoundly sorry and that I ask forgiveness. It may not be possible to repair the damage I've done, but I want to do my best to try... I would like to ask everyone, including my fans, the good people at my foundation, business partners, the PGA Tour, and my fellow competitors, for their understanding...

B. Excuseren in de straatcultuur.

Als u straatcultuur jongeren, in het algemeen macho's op straat op een fout wijst dan reageren zij totaal niet met spijt en schuldbesef. Misschien hebben ze wel spijt maar ze gaan niet voor u 'kruipen'. Als u hem op school vraagt een prop papier op te ruimen dan kan hij reageren met:

De straatcultuur stijl als de burgerlijke cultuur hen corrigeert:

1. Géén 'sorry'.
2. Ontkenning. *Dat heb ik niet gedaan, dat lag er al.*
3. Verontwaardiging in plaats van berouw. *Waarom zegt u dat?*
4. Geen herstel, hij ruimt de prop papier niet op.
5. Het omdraaien van de beschuldiging: *Je moet altijd mij / ons hebben.*
6. Soms een bedreiging. *Ik weet waar je woont; ik ga zeggen dat je aan me gezeten hebt.*
7. Uw berisping wordt afgekapd.

Ad 1. Geen sorry of een macho sorry.

Jongeren in de straatcultuur gaan echt niet onderdanig *sorry* zeggen. In de machtsstrijd gaan ze niet voor u buigen. Of u krijgt *sorry* op een stoere ongenaakbare macho toon.

Ad 2. Niet bekennen. Een vent ontkent.

Het meest gehoorde argument om te ontkennen, van jongeren zelf is: *waarom bekennen, ze weten het toch al! Ze hebben het toch gezien! Waarom vragen ze dan toch nog of ik het gedaan heb? Moet ik soms door het stof? Moet ik kruipen?*

In plaats van een ruitelijke bekentenis:

* Iemand kan zeggen dat hij het wel gedaan heeft maar er niet verantwoordelijk voor is. *Ik kon er niets aan doen, had een zwak moment, ik moést wel.*

* Een variant van ontkennen is bagatelliseren: *Ik stond alleen maar op de uitkijk.*

* Iemand kan ook zeggen dat hij het niet expres gedaan heeft: *Ik dacht dat je het goed vond.*

* Iemand kan ontkennen dat hij wist wat de impact van zijn gedrag zou zijn: *Ik wist niet dat het zo erg voor hem was.*

* Een deel van de allochtone jongeren: *Je moet altijd óns hebben, je discrimineert.* Soms is dat spel om u uit balans te brengen, soms wordt uw kritiek echt zo ervaren.

Ad 3. Geen berouw maar verontwaardiging.

Stoere, harde jongeren hebben misschien wel spijt over hun gedrag maar als je een vent bent ga je geen berouw tónen. Je gaat niet kruipen. Van het ritueel van excuseren staat de eis van berouw en spijt het meest ver van de straatcultuur af. Daarom klinkt hun 'sorry' als hard en uitdagend.

Ad 4. Geen herstel.

Van jongeren met een straatcultuurhouding is herstel wel degelijk vaak mogelijk. Maar dat werkt niet als u zou starten met: *Heb jij het gedaan?*

Als u jongeren de kans biedt om te herstellen zonder verlies van waardigheid*, dan is de kans op herstel veel groter. Als er rommel in de kantine ligt kunt u bijv. zeggen:

* *Ik weet dat dit niet van jullie is, ruim het ff op als je wilt.*

* *Als jullie straks weggaan, doe die spullen ff in de bak, alvast bedankt hè.*

* *Zijn die proppen weer uit de bak gesprongen? Laten we ze er weer in doen.*

In 'Machomannetjes' en 'Respect' vindt u veel meer voorbeelden.

Ad 6. Bedreigen.

U kunt bedreigingen verwachten. Korte lontjes houden niet van 'grensrechters'. Dit soort bedreigingen kunt u verwachten: *Ik maak je dood. Ik weet waar je woont. Heb je kinderen? Zit niet op zo'n vunzige manier naar me te kijken. Als jij de politie gaat bellen vermoord ik je. Als we jou een keer in de stad tegenkomen...*

Zie voor meer voorbeelden en reactiemogelijkheden: 'Machomannetjes' blz. 162 e.v.

Ga je excuus aanbieden aan mevrouw van Dijk.

Soms eist de directie dat een leerling zich bij een docent moet excuseren. Die jongen sloft dan naar die leraar en zegt zo ongeïnteresseerd mogelijk: *Ik moet sorry zeggen van de directeur: 'Sorry. Kan ik gaan?'*

N.B. Tijdens hun stage kunnen ze wel excuseren.

Het lijkt alsof macho jongeren kritiek altijd ervaren als een aanval. Ongetwijfeld is dat voor sommigen zo. Het kan echter ook voor een deel spel, situationeel gedrag, zijn. Misschien kan diezelfde jongen zich op een stageplaats wel excuseren. Dan laat hij op school aan zijn vrienden zien dat hij een terechtwijzing niet pikt.

Hierin is belangrijk dat voor leerlingen de school niet de echte wereld is. Ze denken tijdens hun schoolperiode: *naar school moet je, dat is niet de echte wereld. Maar later naar mijn werk gaan, dat wil ik.* In die echte wereld moet je je natuurlijk excuseren, op school hoeft dat niet. Bovendien is de aanwezigheid van hun vrienden resp. de leeftijdsgroep van groot belang. Het zou interessant zijn om te zien hoe een jongere tijdens een stage reageert op een terechtwijzing als zijn klasgenoten er toevallig bij zijn.

Stel dat u gehoord hebt dat een leerling zich op de stageplek op een perfecte manier heeft geëxcuseerd. Uw blije reactie kan dan zijn: *Wat goed dat je je excuus hebt aangeboden, anders was het niet zo goed afgelopen. Gefeliciteerd. Eerlijk gezegd zou ik willen dat je dat op school ook zo deed, maar dat je het kúnt dat vind ik nu het belangrijkste.*

Overigens blijkt dat sommige jongeren, bijv. voor de rechter, uit gebrek aan ervaring, zoveel berouw tonen dat het onwaarschijnlijk overkomt. Ze kennen flarden van het burgerlijke

---

* Ik gebruik liever niet 'eerverlies'. Herkent u dat veel autochtonen bij 'eer' aan allochtone jongeren denken? Alsof 'wij' dat gevoel niet hebben. Bij het woord 'waardigheid' gaat het over iedereen.

excuseren, ze beheersen de finesses niet. *Ik denk dat je excuus nog meer effect had gehad als je het net iets anders had gezegd. Als je wilt ga ik je vertellen hoe dat kan.*

C. Eerlijkheid en liegen bij taboe onderwerpen.

In alle culturen wordt gelogen bij onderwerpen die in de taboesfeer liggen. Culturen verschillen in het aantal en de diepte van de taboes. Een algemene regel is: hoe traditioneler een samenleving, des te meer taboes. In Opheusden (Bijbelgordel) zijn meer taboes dan in Amsterdam. In Marokko zijn meer taboes dan in Nederland. Op het platteland van Marokko zijn meer taboes dan in Marokkaanse steden.

Stel dat ouders in een keurig traditioneel Syrisch gezin vragen: *Hebben jullie homoseksuele leraren op school?* Het respectvolle antwoord in zo'n gezin is dan: *Nee pappa.*

Een goed opgevoed kind zal bij een taboe onderwerp vaak:

1. Bedeesd antwoorden.
2. Hij geeft geen FEIT (waarheid) antwoord maar een NORM (hoe het hoort) antwoord.
3. Hij zal eventuele straf aanvaarden.

Dit '*Nee pappa*' lijkt een ontkenning. Maar door de bedeesde manier waarop het kind dit zegt, weet de vader dat het er inderdaad homoseksuele leraren op school zijn. Omdat het een taboe is beschermt het kind zijn ouders tegen dit soort onrespectvolle waarheden. Voor Nederlandse stedelingen is dit liegen en achterbaks. In een traditionele omgeving is dit respectvol omgaan met normen en waarheid. Als de dominee in Opheusden vraagt: *Twijfel je wel eens aan het bestaan van de Here God?*, ook dan zal vaak een norm antwoord gegeven worden. In het laatste geval wel met minder bedeesdheid en meer aankijken.

Zou u een FEIT- of een NORM antwoord geven bij deze taboevragen? Uw collega vraagt:

Ben je dit jaar naar de hoeren geweest?

Heb je ooit als prostitué gewerkt?

Eet je uit je neus?

Ga je vreemd?

Heb je wel eens iets waardevols gestolen van school?

We herkennen taboes vooral in andere culturen. De taboes van de eigen cultuur vinden we normaal*.

---

* Van alle cultuurverschillen vind ik dit het moeilijkste en meest explosieve onderwerp. Het heeft me veel tijd gekost het echt te snappen. Zie o.a. *Respect*, par. 95: *Zoon, rook je?*

D. Het excuseren door mensen met macht.

In het bedrijfsleven en in de politiek excuseert de toplaag zich lang niet altijd op de manier die de burgerlijke cultuur voorschrijft. Net als jongeren in de straatcultuur ontkennen en dreigen zij ook, ze tonen weinig berouw maar ze doen dat in upper class stijl. Ook zij verzetten zich ertegen om zich onderdanig op te moeten stellen. Op youtube vindt u mooie voorbeelden van bankiers die zich 'excuseren' na de financiële crisis van 2008. Communicatieadviseurs hebben hen toentertijd geleerd hoe ze zich nederig moesten opstellen. U proeft dat het excuseren onecht is.

Het 'excuseren' van mensen met macht:

1. Een goedkoop gebruik van het woord 'sorry'.
2. Spijt en berouw als show.
3. Omslachtig geformuleerde halve ontkenningen.
4. Nemen nauwelijks verantwoordelijkheid.
5. Dreigen met rechtszaken, claims.
6. Herstel via een schikking.

Ad 1. Het woord 'sorry'

Het verwijt naar sommige ministers is dat ze het woord sorry gebruiken maar het niet menen. Het woord *sorry cultuur* verwijst daarnaar.

Ad. 2. Spijt, schuldbesef, berouw

In onderstaande voorbeelden worden weliswaar taalkundig oprechte verontschuldigen aangeboden, maar voor iets heel anders.

* *Ik verontschuldig mij voor het feit dat ik verkeerd begrepen ben.*

* *Het spijt mij heel erg dat ik niet (had kunnen) voorzien wat het effect was van...*

* *Ik betreur de ontstane onrust... de ontstane situatie.* Wie dat veroorzaakt heeft blijft buiten beschouwing.

* *Ik betreur het dat u leed is aangedaan.* De spreker laat achterwege door wie.

* *Voorwaardelijk berouw: Als ik iemand pijn heb gedaan, dan betreur ik dat.*

In alle voorbeelden is er absoluut geen spijt over de daad zelf.

Toch wordt deze vorm van excuus van hooggeplaatsten vaak geaccepteerd. Het lijkt wel of we bedwelmd zijn door de mooie woorden en door het feit dat de machtigen zich toch schuld bewust opstellen.

Er is nog een variant die echter wel vaak 'doorgeprikt' wordt: als iemand betreurt dat de zaak (ook) hemzélf schade heeft gedaan. We verwachten immers dat iemand de schade aan een ánder betreurt. *Ik betreur dat het mij / mijn familie / mijn organisatie schade heeft toegebracht.*

Ad 3. Omslachtig geformuleerde ontkenningen

Mensen in machtsposities zullen zelden openlijk iets ontkennen wat gemakkelijk bewezen

kan worden. Daar zijn ze te slim voor. Wat zij doen als zij liegen:

* Voorwaardelijk bekennen: *Ik bied mijn verontschuldigingen aan als het gebeurd zou zijn.*

* In opgeklopte taal zeggen dat ze het niet meer weten. *Ik heb daar geen herinnering meer aan. Daar laat mijn herinnering mij in de steek. Het is inmiddels heel lang geleden, ik kan het me niet meer goed herinneren.* De upper class formuleringen lijken de verdachte toch betrouwbaar te maken.

Ad 4. Nemen geen verantwoordelijkheid

Aan het gebruik van het persoonlijke 'IK' valt vaak af te lezen in hoeverre iemand verantwoordelijkheid neemt voor zijn daad. Vergelijk:

'Ik betreur het dat IK anderen schade heb toegebracht' met

'Ik betreur het dat HET anderen schade heeft toegebracht'. Of:

'Ik betreur dat ER onvoldoende aandacht is geweest voor de mensen in Groningen'.

ad. 5. Dreigen

Jongeren dreigen met vernielingen of geweld. In het bedrijfsleven wordt bedreigd met advocaten, rechtszaken, claims of ingewikkelde procedures.

Ad. 6 Herstel via schikking

In de top van het bedrijfsleven is een schikking normaal, een 'minnelijke schikking'. Dan hoeft er niet te worden bekend, maar de schade moet wel worden hersteld. De gesprekken daarover vinden plaats buiten openbaarheid en het bedrag blijft vaak geheim. Mensen met macht eisen in feite dezelfde rechten als jongeren in de straatcultuur: het recht om niet door het stof te hoeven. Ze willen met waardigheid herstellen.

E. De toekomst van het excuseren.

Ouders voeden hun kinderen steeds meer 'horizontaal' op. Jongeren mogen over allerlei onderwerpen meepraten met volwassenen, ze mogen hen tegenspreken, zelf voorstellen doen, etc. Ook op scholen zijn de verticale gezagsverhoudingen grotendeels aan het verdwijnen. Het blijkt dat dit gevolgen heeft voor de vorm van excuus aanbieden. De eerste tekenen daarvan lijken duidelijk zichtbaar.

De toekomst van het excuseren?

1. Het woordje 'sorry' zal steeds leger worden.
2. Minder berouw, schuld en spijt
3. Minder openlijke, 'ruiterlijke' bekentenissen. Meer indirect.
4. Méér nadruk op herstellen.
5. Minder nadruk op beterschap beloven
6. Minder nadruk op het geven van een reden.
7. Van de 'uitgekotsten' eisen we juist veel meer bekennen en berouw.

Omdat de toekomst voor ons allen onduidelijk is voorzie ik elke bewering van een vraagteken.

Ad. 1. Het woordje 'sorry' zal steeds leger worden(?)

Iedereen kent het lege 'sorry'. Of het brutale: *Wat kijk je nou, ik heb toch sorry gezegd?* Jongeren willen best soms het rituele woordje sorry zeggen als het maar niet hoeft met berouw, nederigheid en spijt. Dan blijft een leeg 'sorry' over.

Ad. 2. We zullen excuseren met minder berouw en spijt dan vroeger(?)

In elk excuus wordt een bepaalde mate van berouw en spijt verwacht. Zoals Japanners letterlijk dieper buigen als ze zich meer excuseren, zo wordt ook in Nederland bij het excuseren een bepaalde mate van psychisch 'buigen' verwacht: we zouden het de 'buigingsfactor' of de 'onderdanigheidfactor' kunnen noemen. De behoefte daaraan is m.i. nu al veel minder geworden.

Het percentage berouwvol aankijken t.o.v. schuldbewust wegstijgen.

Van een kind dat zich excuseert verwachten we onbewust een bepaalde afwisseling van aankijken en wegstijgen. Te lang wegstijgen zien we als onbetrouwbaar, te lang aankijken vinden we brutaal. Die timing is dus belangrijk. Op filmpjes van vijftig jaar geleden valt op dat een kind veel langer wegstijgt dan tegenwoordig normaal is. Ze kijken de volwassene heel even, bijna schichtig aan, daarna kijken ze meteen weer weg. Het percentage aankijken is in de huidige tijd duidelijk groter geworden.

Er is ook een verschil opgetreden in de manier van aankijken en wegstijgen. Onbewust verwachten we immers dat de schuldige berouwvol aankijkt en schuldbewust wegstijgt. Het lijkt er op dat ook de mate van berouw en schuld die we verwachten, verminderd is.

Er zal minder onderdanigheid zijn?

Naarmate we ons gelijker aan elkaar voelen zal de behoefte aan onderdanigheid afzwakken. *Ik weet dat ik fout was, sorry. Ik ga het herstellen.* Dat zal meer met opgeheven hoofd kunnen gebeuren. Niet arrogant zelfbewust maar waardig zelfbewust.

ad. 3. We krijgen minder vaak een letterlijke 'ruiterlijke' bekentenis(?)

Docenten en politieagenten eisten vroeger veel vaker een letterlijke bekentenis.

Tegenwoordig is het voor hen al veel meer aanvaardbaar om te zeggen: *Ik hoef niet te weten wie het gedaan heeft, als het straks maar weer terug is.* Ze vinden het nog steeds waardevol als jongeren hun daad zouden erkennen maar ze zijn er minder eisend in geworden. Ik verwacht dat mensen in de toekomst steeds minder en steeds korter zullen bekennen. Als je sommige jongeren op school nu vraagt of ze iets gedaan hebben, zeggen ze soms: *Ah, je weet toch? Ah man ik had slecht geslapen. We doen toch allemaal wel eens wat?* Dat is dan de indirecte bekentenis. Vaak is dat het hoogst haalbare op dat moment.

Ad. 4. We zullen, vaker dan vroeger, schadeherstel verlangen(?)

Ik heb het idee dat we meer dan vroeger willen dat een dader zijn daad herstelt. In het verleden hoefden leerlingen na een goed excuus vaak de schade van bijv. hun graffiti niet te herstellen. Hun berouw was al hun straf. Die tijd lijkt voorbij. Ook rechtbanken eisen steeds vaker het betalen van schade na vernielingen. We vinden dat het jongeren volwassen maakt als ze hun schade moeten betalen.

Een nieuwe betekenis van herstellen?

Binnen het excuseren zal het 'herstellen van de aangedane schade' waarschijnlijk een andere betekenis krijgen. In de vroegere verticale betekenis van het woord excuseren klinkt door dat je gezondigd hebt tegen de moraal. Het berouw tonen was daarom vaak belangrijker dan het herstellen. In deze meer horizontale cultuur zal vermoedelijk meer nadruk komen te liggen op wat je met (bijvoorbeeld) je diefstal aangericht hebt bij het slachtoffer en de groep. *Je hebt met deze diefstal het vertrouwen van de groep geschonden. Je kan niet zomaar terug naar de groep.*

In het nieuwe proces van herstellen zullen nieuwe vragen gesteld worden:

*Wat heeft de groep nodig (welk herstel, welk ritueel) om je weer in de groep te kunnen accepteren?

* Wat kan jij zelf doen om weer het vertrouwen van de groep te krijgen?

Het uiterst belangrijke 'herstelrecht' zal om die reden waarschijnlijk verder uitgroeien.

Ad. 7. We eisen wél een volledig excuus van 'de uitgekotsten' in de samenleving(?)

Er is een bonte groep van mensen van wie de burgerlijke cultuur met kracht blijft eisen dat ze zich volledig en vaak excuseren: de uitgekotsten, de overbodigen, de uitgestotenen, de ongewensten in de samenleving. *Ze zijn er wel maar 'we' zouden wensen dat ze er niet waren.* Wie in de maatschappelijke pikorde helemaal onderin staat geven we (onbewust) eigenlijk niet het recht op vergeving. Laagopgeleide Marokkaanse jongens, veroordeelden i.h.b. pedofielen, terroristen, een automobilist die net een kind heeft doodgereden en bijv. uitkeringstrekkers mogen weinig zelfbewustheid tonen. Ook moslims kunnen zich nooit genoeg excuseren voor wat andere moslims doen. Onze boosheid ontladst zich boven hen. Ook Tiger Woods hoorde korte tijd bij die groep. Rene Diekstra en Diederik Stapel hebben ook enige tijd in deze positie verkeerd.

Als (we vinden dat) zij een fout hebben gemaakt, dan moeten ze zich blijvend schuld bewust opstellen. En dan nog vergeven we hen niet.

Tot slot.

Het ligt voor de hand dat vooral ouderen nog het excuus ritueel met de zeven stappen zullen blijven verlangen. Zoals tussen jongeren en ouderen de kleding, muziek en de taal anders geworden zijn, zo zal ook hun stijl van excuseren waarschijnlijk verder uit elkaar groeien.

Het ligt voor de hand dat ook andere interactiegewoontes verdwijnen of veranderen nu de gezagsverhoudingen minder verticaal geworden zijn. Ik denk dat ook het 'dank u wel' en 'alstublieft' zeggen aan het verdwijnen zijn. Net als het opstaan voor ouderen in de trein.

H. Kaldenbach *Respect, 99 tips voor het omgaan met jongeren in de straatcultuur. A'dam, 2016.*
H. Kaldenbach *Machomannetjes, 99 tips om de straatcultuur terug te dringen uit uw school. 2016.*
Jan Ruigrok e.a. *In plaats van schorsen, handboek herstelrecht. Oirschot, 2015.*
H. Omer *Nieuwe autoriteit. Hogreve, Amsterdam, 2011*

Publicaties van Hans Kaldenbach, nog verkrijgbaar bij Prometheus, Amsterdam:

* Korte lontjes, 99 tips voor het omgaan met jongeren in de klas.	2016, 1 ^e druk	ISBN 90 446 3141 8	€ 15??
* Machomannetjes, 99 tips... straatcultuur terug te dringen uit uw school.	2016, 11 ^e druk	ISBN 90 446 1813 6	€ 15,00
* Respect, 99 tips voor het omgaan met jongeren in de straatcultuur.	2016, 34 ^e druk.	ISBN 90 446 0706 5	€10,00
* Hangjongeren, 99 tips voor buurtbewoners en voorbijgangers.	2016, 11 ^e druk.	ISBN 90 446 1151 9	€ 9,95
* Doe maar gewoon, 99 tips voor het omgaan met Nederlanders.	2016, 48 ^e druk.	ISBN 90 446-0183 1	€ 8,95
* Act Normal, 99 tips for dealing with the Dutch.	2015, 15 ^e druk	ISBN 90 445 0820 7	€ 9,95

Voor reacties, lezingen en trainingen: kaldenbach@telfort.nl

Zie ook: www.hanskaldenbach.nl